

**MARTIN
JONÁŠ**

FENOMÉN ANGELA MERKELOVÁ

PORTRÉT JEDNÉ ĚRY

ARGO

Fenomén Angela Merkelová

Martin Jonáš

**FENOMÉN
ANGELA
MERKELOVÁ**

Portrét jedné éry

Argo

© Argo, 2021

Copyright © Martin Jonáš, 2021

Photographs © Filip Singer, Dmitry Astakhov,

Bernd von Jutrczenka/EPA/Profimedia, Martin Kučmin, 2021

Foreword © Jakub Szántó, 2021

Cover photograph © Filip Singer, 2021

ISBN 978-80-257-3598-5 (váz.)

ISBN 978-80-257-3654-8 (e-kniha)

Předmluva: Profesionální novinářinou proti lžím a bludům

Indíra Gándhiová, Golda Meirová, Bénazír Bhuttová, Margaret Thatcherová, Aun Schan Su Ťij. Výrazné ženy, které se postavily do čela svých národů, vždy přitahovaly zvědavost, obdiv, ale i nenávist. Jejich příchod znamenal menší nebo častěji větší společenské zemětřesení, jejich kroky se dostaly pod mnohem podrobnější politickou kontrolu než u mužských kolegů. Ty výraznější z nich si zároveň vysloužily aureolu charismatických světic, nebo alespoň věrozvěstek velkých změn, o jaké se mužským protějškům mohlo jen zdát. A nezřídka také jejich životní dráha skončila předčasně rukou atentátníka. Z pěti citovaných tak zahynuly dvě, další nedávno smetl vojenský převrat a jí samotné znovu hrozí ztráta svobody.

Železná lady Margaret Thatcherová stála v čele Velké Británie jedenáct let. Svou zemi provedla bouřlivými vodami závěru studené války, jednou válkou horkou – to, když se argentinská junta neúspěšně rozhodla získat si domácí body útokem na britské Falklandy – nebo mohutnými stávkami horníků. Když odcházela z funkce, mluvilo se o generaci, která měla za to, že Thatcherová bude bydlet v Downing Street 10 věčně. Angela Merkelová vedla Německo ještě o pět let déle. Celých šestnáct let držela otěže největší, nejlidnatější a hospodářsky nejvýkonnější země Evropské unie. Za tu dobu dospěla celá generace Němců a ostatních Evropanů.

Politička, která pohostila George W. Bushe pečeným kancem, padla si do oka s Barackem Obamou, proškolila Donalda Trumpa

v mezinárodních vztazích, a ještě si stačila poklábosit s Joem Bidenem, za sebou nechala odkaz, který na léta nadefinoval německou i unijní politiku. Právě v kontrastu s extrovertní pompézností amerických politiků vyniká, jak málo dala „meklenburská sfinga“ nahlédnout do svého soukromí, do svých hodnot a uvažování.

Snad žádný z českých novinářů nesledoval německou kancleřku tak zblízka a tak dlouho jako Martin Jonáš. Celkem sedm let určoval chod života a práce zpravodaje České televize vrtulník, který vozil Angelu Merkelovou na víkend a pak zase zpět do práce. Spolu se svými kameramany ji natáčel při desítkách příležitostí, kladl jí dotazy na tiskových konferencích, sledoval, jak se Německo v důsledku jejích rozhodnutí mění. V jeho čele udělala mocná politička desítky rozhodnutí, která zásadně ovlivnila nejen její zemi, ale i sousedy a partnery v Evropské unii. Včetně státu, jenž se ze všech sousedů zarývá do německého боку (podle zlých jazyků do pozadí) zdaleka nehlouběji. A stejně jako v její vlasti se i česká veřejnost rozdělila na málo smířitelné tábory zarytých odpůrců i nekritických zastánců.

Martin Jonáš nepatří ani k jedněm. Jeho celistvý portrét odhaluje uvážlivou lídryni, schopnou diplomatku i často zcela neústupnou političku, jejíž pragmatismus hraničil s vychytralostí. Taková kniha na českém trhu dlouho chyběla. Dominanci v české veřejné debatě si uzurpují extremisté zleva i zprava, kteří zdaleka ne tak vzácně, jak se většinou tváří, nacházejí společný cíl. Xenofobní nacionalisté znovuobjevili tradiční ingredienci českého národovectví – obavu z velkého západního souseda. Naoko internacionalističtí komunisté nechtěně prozrazují své skutečné ideologické směřování – papouškování velkoruských hesel opřených o věčně připomínané vítězství nad nacismem v druhé světové válce. Muziku k tomu celému tvrdí konzervativci se stále silnějším odporem k Evropské komisi, ekologické politice, migraci nebo debatám o postavení sexuálních menšin.

Pro všechny tři se podsaditá dáma s pronikavým pohledem stala ultimativním sokem: šířitelkou rozkladné multi-kulti

ideologie, spoluorganizátorkou islámské kolonizace křesťanského kontinentu, generálkou nového *Drang nach Osten*, který má za pomoci evropské integrace a německé ekonomiky naplnit cíle, jichž se nepodařilo dosáhnout tanky a bombardéry.

Z druhé strany levicoví progresivisté alespoň na chvíli – Angela Merkelová je přece jen konzervativní politička – uvěřili, že německá kancléřka je morálním kompasem na cynickém kontinentu postrádajícím soucit s válečnými uprchlíky. Text Martina Jonáše věcně, přesvědčivými argumenty a s citací faktů ukazuje, že pravdu nemají ani jedni. Právě vyvracení rozšířených merkelovských mýtů z pozice očitého svědka je jeden z jeho hlavních cílů.

„Vím, proč se tak blbě usmíváš,“ říkal jsem svému blízkému kolegovi a ještě bližšímu kamarádovi Petru Zavadilovi na chodbě televize Nova v roce 2005. „Ten kluk je stejnej jako my. Ještě ho trochu podusíme s tím vzdělanostním testem, ale berem ho. To je jasný!“ Usměvavý student z mé vlastní alma mater, Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy (nadějně studenty žurnalistiky nám v té době vždy vyfoukl další kamarád a můj tehdejší protihráč na pozici šéfa zahraniční rubriky – Michal Kubal z České televize), v sobě už na pracovním pohovoru měl tu správnou kombinaci rozhledu, jazykové výbavy, zvědavosti, extrovertnosti i jisté okouzující oprsklosti, bez nichž se televizní novinář neprosadí. A on se prosadil. Ten kluk totiž – i po letech je těžké zbavit se jisté míry profesního i osobního paternalismu – umí psát. „Ten kluk (přenesl jsem to i na další) má talent od Boha,“ řekla mi nadšeně naše další kolegyně a má budoucí žena Lenka.

Když jsme se koncem roku 2006 s Petrem Zavadilem loučili s Novou a chystali se přejít Vltavu i profesní Rubikon směrem na Kavčí hory, věděli jsme oba, že nám Martin bude v kanceláři chybět. A nechyběl dlouho. Po půl roce se stal třetím obyvatelem ex-komerční vesničky na chodbách České televize. Do roka nás bylo pět a bývalí šéfové na Nově moje jméno proklínali. To už ale Martin vyrýval to své do povědomí českotelevizního diváka. Jeho

lehký vyprávěcí styl i talent na využívání dostupného obrazového materiálu dokáže srozumitelně přiblížit i složitý problém. Klidná povaha a schopnost improvizace ho snadno provedly minovým polem prvních zahraničních výjezdů, kde je reportér odkázaný jenom na svého kameramana a vlastní instinkt. Taky proto se v roce 2012 stal logickým kandidátem pro obsazení zpravodajského postu v Berlíně. O rok dřív než oba jeho někdejší učitelé – na své vytoužené posty v Paříži a Tel Avivu jsme s Petrem Zavadilem zamířili teprve po jejich zřízení o rok později.

Tak jako řadě reportérek a reportérů začala být po letech i Martinovi televizní kazajka poněkud těsná. Dvouminutová reportáž nedokáže vysvětlit celou probíranou událost, jen její aktuální vývoj a kontext. K celkovém pochopení je nutné dlouhodobě sledovat kvalitní zpravodajství z oblasti zájmu. Kniha na druhou stranu nabízí rozsáhlý prostor uceleného vyprávění. Nabízí taky možnost osobního vhledu, zážitků i názorů, které do profesionálního zpravodajství nepatří. Tahle je ostatně už Martinova druhá. První napsal se svou ženou Veronikou a věnuje se jinému německému fenoménu – Berlínu.

Poučená, nezaujatá, profesionální novinářina je v poslední dekádě pod tvrdým tlakem státní propagandy a jejích lokálních užitečných idiotů, profesionálních dezinformátorů v ruském, čínském, syrském a jánevímjakém dresu i lživé či pololživé práce takzvaných alternativních médií. Dalším problémem je finanční tlak na zpravodajská média, komerční i veřejnoprávní. Důsledkem je stav, v němž mají svou síť zahraničních zpravodajů jen obě veřejnoprávní média – Český rozhlas a Česká televize. Pokud se některému z nich nahromadí v hlavě informace a zkušenosti nasbírané za léta až do té míry, že musejí ven na papír, stojí to skoro vždycky za přečtení. Zvlášť když má dotyčný takový pozorovací a vyprávěcí dar jako Martin Jonáš.

Jakub Szántó, Praha, červenec 2021

Prolog

Odchází Angela Merkelová. Kdo vlastně odchází?

Svět právě přihlíží něčemu, co by se dalo označit za kroniku předem ohlášené smrti jedné historické éry. Už s třítýlým předstihem bylo jasné, že toto dlouho vyhlížené finále bude doprovázet úklid v chladně modernistickém vládním paláci, vzdáleném necelé tři hodiny jízdy od českých hranic. Mezi tradičně prostorekými Berlínany je tato budova známá jako „Pračka“, protokolární úředníci ale dávají přednost vznešenější přezdívce „Bílý dům na Sprévě“. S oblibou dodávají, že dokáže zastínit sídlo amerických prezidentů – když ne proslulostí, tedy alespoň sedminásobnou rozlohou.

Obří je i místnost v sedmém patře, vévodící komplexu tří set padesáti kanceláří, které poskytují zázemí pro půl tisíce úředníků. Takzvaný „kokpit Německa“ svým bohatým prosklením skutečně připomíná leteckou kabinu, ovšem kabinu o rozloze sto padesát metrů čtverečních.

Podsaditá žena s očima, které při osobním kontaktu září mnohem jasnější modří, než jakou dokážou zprostředkovat televizní kamery, předá svému nástupci mohutný, čtyři metry dlouhý a jednu tunu vážící černý psací stůl. Nebude to vyžadovat velké stěhování. U tohoto monstra, které zdědila po svém předchůdci Gerhardu Schröderovi, totiž drobná politička sedávala zřídka a nerada, zpravidla jen když telefonovala zahraničním státníkům. Dávala přednost mnohem menšímu stolu hned za dveřmi do své pracovny.

Nebude třeba ani svést obrazy. Díla svého oblíbence Emila Noldeho nechala dlouholetá paní této místnosti odstranit, poté co se její volba umělecké výzdoby stala terčem kritiky. Nolde

byl totiž nejen vynikající umělec, ale také přesvědčený nacista. Mocná politička se tehdy podřídila neméně mocnému hlasu lidu. Jak uvidíme, ne poprvé a ne naposledy.

Doktorka přírodních věd Angela Dorothea Merkelová opouští své pracoviště a post po předlouhých šestnácti letech. Nechává za sebou jinou Evropu a jiný svět. Svět proměněný jejími činy, a jak říkají kritici, ještě více proměněný důsledky její nečinnosti.

V řeči klasických parametrů moci odchází lídr země s osmdesáti třemi miliony obyvatel, která disponuje největší ekonomikou Evropy a armádou s třemi sty tisíci mužů a žen.

Existuje ale i jiný, osobnější pohled na věc. Odchází nejzkušenější politik Západu. Čtyři francouzští prezidenti, sedm českých premiérů, osm italských šéfů vlád a dva papežové. To je jen část státníků, kteří na historické jeviště vpluli a převážně ho zase opustili, zatímco part německé kancléřky hrála tatáž osoba. Její know-how patřilo ke koloritu diplomatických salonů světa. Řada účastníků Evropských rad vzpomíná na zásadní, byť neformální roli političky, která zažila všechny své soupeřníky v okamžiku, kdy nastupovali do funkce a teprve se učili pravidlům hry.

A navíc odchází politička, která víc než kdokoliv jiný ze světových státníků rozetnul vedví veřejné mínění obyvatel České republiky.

Češi a Angela Merkelová

Na vášnivou lovestory to nevypadalo nikdy. Že to ale skončí otevřenou nenávisť, alespoň u části české veřejnosti, tomu na začátku také mnoho nenasvědčovalo.

V prvních letech vlády vzbuzovala Angela Merkelová v Česku směs sympatií a nezájmu. Většina Čechů jí držela podle tehdejších průzkumů palce, mimo jiné proto, že coby žena pronikla do patriarchálních sfér světové politiky. Se staršími generacemi Čechů navíc sdílela zkušenost života v komunistické totalitě. Při jejich prvních oficiálních návštěvách Prahy, politicky nijak

dramatických, média dosucha lisovala kapky zajímavostí z nepříliš šťavnatých historek o vědeckých pobytech Angely Merkelové v normalizační Praze. Opakovaně se psalo o poměrně vřelém vztahu s jejím tehdejším profesorem a pozdějším předsedou Akademie věd Rudolfem Zahradníkem, stejně jako o tom, že by si na jazyky neobyčejně talentovaná politička dokázala ve stavu krajní nouze objednat v české hospodě vepřový řízek, neboť obstojně zvládla i nástrahy českého „ř“.

Když ale Angela Merkelová přiletěla na návštěvu Prahy v roce 2016, předcházel dosednutí speciálu luftwaffe na letiště Václava Havla průzkum veřejného mínění. Ukázal, že Češi považují Angelu Merkelovou za politika nebezpečnějšího, než byl v té době v jejich očích Vladimir Putin. Od okupace Krymu přitom tehdy uběhly jen necelé dva roky. Přestože se naladění české veřejnosti vůči německé kancléřce v následujících letech mírně zlepšilo, stále se dělí o poslední příčky oblíbenosti s ruským nebo čínským prezidentem.

Kde se stala chyba? Pochopitelně v době migrační krize. Českou veřejnost opanoval mýtus takzvaného „pozvání migrantů“, které se, jak uvidíme, v doslovné formě nikdy neodehrálo. Z této legendy vyvěrá něco jako protektorátní déjà vu, pocit, že ve vztahu s německým sousedem jde sedmdesát let po skončení druhé světové války opět o přežití. Stejně jako Adolf Hitler i Angela Merkelová byla označována za existenční hrozbu pro český národ.

Toto vyprávění má dvě verze. V jedné figuruje naivní, hloupá či ideologicky zaslepená politička, která nechápe, že příval lidských mas z Blízkého východu a z Afriky zaplaví Evropu, vyvrátí její křesťanské kořeny a podkope základy ekonomické prosperity.

V ještě temnější verzi stejného příběhu hraje Angela Merkelová roli vědomé pachatelky vláčené ďábelskou konspirační sítí. V německé debatě má toto vyprávění svůj protějšek v pojmu „Umvölkerung“, tedy „přenárodnění“. Má jít o záměrné nařazení evropského obyvatelstva přistěhovalci z jiných kultur, aby se ve výsledku změnilo z hrdých národů v beztvárou masu, plastelínu

v rukou mocných, politických elit, nadnárodního kapitálu, zkorumpovaných médií a v neposlední řadě mezinárodního židovstva.

České mýty o Angele Merkelové často žijí vlastním životem, nezávislým na jejich předloze. Angela Merkelové je tak střídavě označována za komunistku i agenta mezinárodního kapitálu, organizátorku barevných revolucí hnanou nenávistí k Rusku i Putinova pudlíka. Německo pak za multikulturní ráj prodchnutý všeobecnou harmonií, ale i za velkou no-go zónu, kde platí právo šaría a kde ženy nevycházejí večer na ulici.

Žena bez vlastností

V Česku se navíc vedle negativní, „černé“ merkelovské legendy vynořil i její protějšek, oslavný mýtus: příběh o bezmezně zásadové političce, o neochvějném sloupu Západu, opoře liberálních hodnot.

Oba tyto příběhy se mýlí. Češi mají tendenci kritizovat Angelu Merkelovou tam, kde je bez viny, a mlčet tam, kde si kritiku zaslouží. A pokud pozorovatel odloží ideologické brýle, zjistí, že není nijak snadné zachytit portrét ženy, která nás tak dlouho provázela našimi životy.

Heslo Jakoba Augsteina, novináře a zakladatele německého magazínu Der Spiegel, znělo „schreiben, was ist“ – psát, co je. Zkusme se ho držet, a obraz Angely Merkelové, ať už oslavný či očerňující, se rozpadne do série epizod, v nichž je kancléřka někdy aktérkou velkých dějin, zatímco jindy se jimi nechává smýkat. Potkáváme v nich dílem člověka ohebně pragmatického, dílem nepochopitelně zatvrzelého a neoblomného. Ženu občas neobyčejně soucitnou a chápavou, jindy zase odtažitou a racionální až za mez vypočítavosti.

Merkelová odchází, merkelovské Německo zůstává

Žil jsem v Německu celkem sedm let a vždy nablízku Angele Merkelové. Coby zpravodaj České televize jsem bydlel v přímém

sousedství jí vyhrazeného heliportu a průlet kancléřského vrtulníku okolo mých oken v sobotním odpoledni často ohlašoval konec jejího, a tím pádem i mého pracovního týdne.

Mnohokrát jsem Angelu Merkelovou doprovázel při jejích cestách po Německu a kladl jí otázky na tiskových konferencích ve snaze prolomit převážně neprůstřelný štít její dokonalé mediální průpravy. Když představovala logo své volební kampaně, doslova jsem poklekl u jejích nohou. Ne ze servility, ale protože jen díky tomu mohl kameraman Martin Kučmin přes má ohnutá záda zachytit neobvykle detailní portrét jejího obličeje.

Přes to všechno pro mě Angela Merkelová zůstává čímkoliv, jenom ne nudnou politickou figurou. Mimo jiné proto, že ona sama sice odchází, ale její dědictví s námi zůstává.

Tato kniha nechce nabídnout detailní životopis jedné z největších osobností počátku 21. století. Některé epizody a etapy jejího života nechává záměrně stranou. Bylo nutné pečlivě zvážit, která z osobních peripetií a který politický souboj jejího života portrét kancléřky dokreslí, a které ho spíše zamlží. V nemensi míře než o podobiznu kancléřky jde však o skicu její země, toho, čemu můžeme říkat merkelovské Německo.

Kniha má tři části. V první si klade obtížnou otázku, kdo je Angela Merkelová. Autor v těchto pasážích musí občas až detektivně pátrat. Jeho hledání se zaměří na určující léta dětství a mládí strávených v NDR, a také na vznik toho, čemu můžeme říkat „metoda Merkelová“ – na mocenský styl, který jí umožnil opanovat německou politiku.

V další části bude řeč o limitech moci Angely Merkelové. O hluboké ekonomické provázanosti Německa se světem, která může být stejně tak zdrojem síly jako zdrojem slabosti. Zvlášť když ji doplňuje chatrnost vlastní armády a hluboce zakořeněná nechuť k jejímu nasazení.

Tyto dva díly skládačky tvoří společně odrazový můstek pro třetí část knihy, která se věnuje jednotlivým kritickým momentům její vlády, tedy migrační a evropské finanční krizi, vzestupu

extremismu v Německu, vztahům s USA a Čínou. Charakter, zvyklosti a metody vlády Angely Merkelové mají odkrýt, proč se v rozhodujících momentech chovala tak či onak.

Tato kniha za mnohé vděčí lidem, kteří se jako specializovaní reportéři léta pohybovali v okolí kancléřky, a zejména na zahraničních cestách sledovali zblízka nejen její politiku, ale i osobnost. Hluboké a inspirující rozhovory s Ralfem Schüllerem, Danielem Brößlerem, Gaborem Steingartem a Melanií Amannovou pro mě znamenaly mimořádný přínos. Významný vliv na příslušné pasáže měl Robin Alexander a jeho kniha *Štvanci*, dosud nepřekonaná a v zásadních rysech nezpochybněná kronika nejvyhrocenějších momentů migrační krize.

Své roky v Německu jsem strávil pod praporem České televize a děkuji všem spolupracovníkům, kteří mě podporovali z mateřské základny, podobně jako centrála v Houstonu drží při životě astronauty NASA. Hluboké poděkování patří mým milovaným, manželce Veronice a dceři Laře. Jejich trpělivosti a podpory bylo trojnásobně potřeba zejména ve chvílích, kdy se práce na této knize a snaha reportérsky zachytit průběh pandemie koronaviru v Německu střetly s tím, že jsem se sám nakazil kovidem. Nemenší dík patří mému milovanému synu Kryštofovi, který mě tolikrát s laskavostí sobě vlastní zaháněl do postele slovy: „Tati, už nepiš.“